

עיונים לפרשת וארא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

נס טבעי לעומת נס על טבעי

הרב מאור צוברי

ביא, כמו קריעת המזבח של ירבעם במאמר איש האלוקים. מצד חוקי הטבע אכן יכול לקרות מצב שמזבח מתמוטט ונהרס, כמו בניין ישן שקורס, או כתוצאה מרעידת אדמה. אולם כשהדבר קורה דווקא כאשר איש האלוקים אומר שכך יקרה – יש בכך סימן שזהו אינו מקרה טבעי אלא נס אלוקי. דוגמה נוספת מביא הרמב"ם משמואל, שביקש מה' קולות ומטר – ואכן היו קולות ומטר דווקא באותו יום, כפי שציווה שמואל.

התנאי השני להגדרת התופעה כנס: **כאשר יש בתופעה הזו דברים ייחודיים, ששונים מתופעות טבעיות הדומות לה:**

והתנאי השני – זרות האפשר ההוא על כל אפשר ממנו כמו שבא בארבה: **"לפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן"**. ובברד אמר: "אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מצ"רים". ובדבר אמר: **"וממקנה בני ישראל לא מת אחד"**, כי התייחד האפשר ההוא באומה נרמז אליה או במקום או במין נרמז אליו מזרות האפשר ההוא.

הארבה במצרים **היה בהיקף חריג מאוד**, עד שהעידה עליו התורה שלא היה כדוגמתו בהיסטוריה. אם כן, אף שפגיעה ביבול מחמת ארבה היא דבר שמצוי גם בדרך הטבע, מכיוון שהארבה במצרים היה חריג מאוד בכמותו – ניכר שהוא נס אלוקי ולא תופעה טבעית. דוגמה נוספת לשוני בין התופעה הניסית לבין התופעה הטבעית היא כאשר התופעה מתרחשת **רק לאומה מסוימת**, ולא לאומה אחרת. כך היה במכת הברד, שהתורה מעידה שפגע רק במקנה של המצרים ולא במקנה ישראל.

הסימן השלישי לכך שהתופעה היא נס אלוקי: כאשר התופעה מתרחשת פעמים רבות:

והתנאי השלישי – המשך האפשר ההוא המתחדש והתמדתו כברכות והקללות, כי אילו היה פעם אחת או שנים לא היה מופת והוא נאמר שהוא במקרה.

כאשר תופעה כלשהי מתרחשת פעם אחת או פעמיים, מדובר כנראה בתופעה טבעית ולא בנס. אולם כאשר התופעה

מקובל לחשוב שנס הוא דבר על-טבעי בלבד, אולם אין הדבר כן. בהשקפה ראשונית נראה כי המשמעות של המושג שג נס היא דבר הנוגד את ההיגיון השכלי שלנו, אולם מתוך עיון בפרשתנו נראה שאין הכרח שאכן הדברים כך. בפרשתנו אנו פוגשים לא מעט ניסים – הפיכת המטה לנחש וחזרתו למטה, וכן חלק ניכר מעשרת המכות. מופתים אלו מתוארים בהרחבה בתורה.

הרמב"ם, במאמר תחיית המתים, מתייחס בהרחבה לעניין הניסים, וכך הוא כותב:

הוא שהנפלאות פעמים יהיו בעינינו הנמנעים בטבע (נס על-טבעי), כהתהפך המטה לנחש, ושקיעת הארץ בעדת קרח, ובקיעת הים, ופעמים יהיו בעינינו האפשריים בטבע, כבא הארבה והברד והדבר במצרים, כי מדרך מיני אלו הדברים שיארעו במקצת העתים במקצת המקומות.

הרמב"ם מחלק בין שני סוגי ניסים. **יש ניסים שפורצים את חוקי הטבע**, כמו הפיכת המטה לנחש וכמו בליעת האדמה את קורח ועדתו. ויש סוג שני של ניסים, ניסים שהם אפשריים גם בדרך הטבע. כדוגמה לניסים הללו מביא הרמב"ם את מכות ברד, ארבה ודבר. הרמב"ם מסביר שברד, ארבה ודבר הם דברים שיכולים לקרות גם באופן טבעי, ולמעשה אלו תופעות מוכרות. אם כן, כיצד אפשר להבחין בין ברד, ארבה ודבר טבעיים לבין כאלה שבאו בדרך נס?

הרמב"ם מסביר שיש שלושה סימנים לכך שתופעה מסוימת היא אכן נס ולא תופעה טבעית. אם מתקיים אחד התנאים או יותר מאחד – סימן שתופעה זו היא נס אלוקי, ולא תופעה טבעית.

האחד מהם – בא האפשר ההוא **בעת מאמר הנביא בשוה** כמו שבא בשמואל: "אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר – ויקרא שמואל אל ה' ויתן ה' קולות ומטר ביום ההוא". וכמו שבא באיש האלהים הבא מיהודה: "והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים".

הסימן הראשון שמוכיח שתופעת הטבע נחשבת לנס אלוקי: כאשר תופעת הטבע מתרחשת **מיד בשעת אמירת הנ**

הטבע מתמשך זמן רב מדי, הוא הופך להיות טבע בעצמו, ומכך עלולים להתעורר ספקות שמא הוא אינו נס. כדוגמה לכך מביא הרמב"ם את המטה שנהפך לנחש ואחר-כך חזר להיות מטה – אם הנס היה נמשך והמטה היה נשאר נחש, אזי היו עלולים לומר שמעולם לא היה הנחש הזה מטה אלא תמיד היה נחש, ורק באופן זמני הצליח משה הצליח את המצרים שהוא מטה. אם כן, דווקא העובדה שהנחש חזר להיות מטה מוכיחה על כך שזו מציאות ניסית. יוצא אפוא שיש הבדל בין סוגי הניסים: בנס במסגרת הטבע – ככל שנמשך הנס כך מתעצם גודלו. אולם בנס על-טבעי – דווקא היציאה ממסגרת הטבע לזמן קצר בלבד היא זו שמעצימה אותו.

ונסיים במעשה של בעל החידושי הרי"ם מגור, ששאל את רבו, הרה"ק ר' בונם מפשיסחא, איך זכה לדרגתו הגבוהה בהכרה האלוקית. השיב לו ר' בונם: "קיימתי את הכתוב, 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה'."

אלה הם גם דברי הרמ"ק, הכותב שהמילה 'הטבע' שווה בגימטרייה למילה 'אלהים', וזאת כדי לרמז על החיוב להאמין ולדעת שגם הטבע הוא מאת הבורא. המילה 'טבע' היא גם מלשון טביעת אצבע – אם נתבונן לעומק, נוכל לראות בבריאה הנפלאה והעצומה הזו את יד ה' ואת טביעות אצבעותיו על כל צעד ושעל.

מי שחי בסגנון חיים כזה, זוכה לחיים מאושרים בעולם הזה ובעולם הבא. בכל עת פיו מלא שיר ושבח לבורא על חסדיו ועל נפלאותיו המקיפים אותו. מתוך כך הוא זוכה להודות לקב"ה "על ניסך שבכל יום עימנו".

חוזרת על עצמה שוב ושוב, מעבר להיגיון הסביר או לסטיסטיקה המקובלת, אפשר להבין שאין זה מקרה, אלא יש כאן נס אלוקי. כדוגמה מביא הרמב"ם את הברכות שאדם זוכה להן בעקבות עשיית מצוות ואת הקללות שאדם נענש בהן בעקבות עשיית עבירות. אם הברכה או הקללה וההפך-סד קורים פעם אחת או פעמיים, אזי אין זה נס אלא חלק מדרך הטבע בעולם. אולם כאשר הדבר קורה בצורה מתמשכת, והברכה או הקללה וההפסד חוזרים על עצמם שוב ושוב, מתברר שאין זו תופעה טבעית, אלא שכר או עונש על פעולותיו של האדם בדרך של השגחה אלוקית.

אם כן, ישנם שלושה סימנים להגדרת התופעה הטבעית כנס: כאשר היא מתרחשת בסמוך לדברי הנביא המבשר שכך עתיד לקרות, כאשר התופעה מופיעה בצורה חריגה וכן כאשר התופעה חוזרת על עצמה שוב ושוב מעבר לדרך הטבעית. כאשר אחד או יותר מהסימנים הללו מופיע, סימן שתופעה זו היא נס.

הרמב"ם ממשיך לבאר מהו נס על-טבעי. בניגוד לנס טבעי, שבו ככל שהתופעה מתרחשת פעמים רבות יותר, ניכר יותר שהיא נס, בנס על-טבעי הדברים הפוכים:

ואחר שהתבאר זה, דע שהמופת בעינינו הנמנעים בטבע לא יתאחר כלל ולא יארך ולא ישאר על עינינו שאלו התי-מיד כן היה מדריך לספק במופת, שאילו נשאר המטה נחש היו מספקין היותו נחש מתחילתו ומפני זה היה שלמות המופת בשובו מטה.

בניסים שהם מעל הטבע – העובדה שהנס מופיע באופן זמני מחזקת את היותו נס. אך כאשר הנס הפורץ את מסגרת